

Kui Anders Zorn paar aastat enne surma tegi ettepaneku, et ma kirjutaksin tema eluloo, ütlesin kategooriliselt ei. Hindasin tema sõpruse ja usalduse tõendust muidugi väga, aga leidsin, et ma ei ole ülesande kõrgusel.

„Kui ma sinu elust kirjutan, siis ei saa ma hoiduda kirjutamast sinu maalidest, ja selleks peab olema esteet või vähemalt kunstikriitik, ja parem, kui kõrgesti haritud.“

„Ma räägin ise sulle oma elust ja luban, et olen jõhkral aus,“ vastas tema. „Olen vabadel hetkedel teinud algust autobiograafiaga ja loen sealt sulle tähtsamaid asju ette. Seal on ka üksjagu mõtteid kunstist...“

„Ma kahtlustan, et sellisel juhul oled tegelikult autoriks sina,“ vaidlesin mina vastu. „Peale selle on sinu kohta juba olemas terve hulk kirjandust. Kui kõik kokku koguda, mis Zorni kohta on kirjutatud, saaks täis mitu raamaturiiulit. Ja kõikidest võõramaa keeltest tõlkimiseks läheks vaja polügloti leksikoni. Ei, minu arust ei tohi mehest kirjutada enne tema surma. Ja ka pärast tuleb sellega tükk aega viivitada.“

„Aga mina tahan just, et minust kirjutaks mees, kes ei ole ameti poolest kriitik. Mul on kõrini kõiksugu banaalsustest kunsti kohta, sest kuidas võib kriitik mõista kunsti olemust? Ei, kriitikud on parasiidid meie seljas. Ainult see, kes on ise mõne kunstilise probleemi ees Jumalaga heidelnud (Zorn nimetas väga sageli oma maale „probleemilahendusteks“) ja võidurõõmu tundnud, võib midagi kunsti kohta arvata. Kas sina muide suudad aru saada, mida kunstikriitik tahab oma kriitikaga – oma ametiga – öelda? Tahab ta meile öelda: nii pead sa maalima, ja nii sa ei tohi maalida? Või tahab ta publikut halbade maalide eest hoiatada? Mõnikord tuleb ta laiade maneeridega, teeb kunstniku töö maatasa ja kinnitab, et see on vilets. Aga üpris tihti on välja tulnud, et just see, mille ta on maha teinud, on olnud väärt kunstiteose nime ja jääb kestma, ja et kunstnik on olnud ainult sutsu oma ajast ees või on tal olnud peenem arusaamine kui

kriitikul, kes ei ole olnud küps mõistma seda avastust natuuris, mida kunstnikul on õnnestunud lõuendil tabada.“

Zorn läks päris marru, kui kriitikud kunstnikele „nõu“ andsid või lubasid „asja juurde tagasi tulla“. Eriti see lubadus oli tema meelest naeruväärne ja häbematu.

„Kes on tal palunud „asja juurde tagasi tulla“? Mis jaburustega ta järgmine kord välja ilmub?“

Zorn otsis tõde ja mitte juhuslikke fenomene. Kõik segane ja kääriv talle huvi ei pakkunud ja sellepärast ei meeldinud talle ka kriitika, mis kõige naha ja karvadega ahmis moodsaid kunstisuundasid ega suutnud ehtsal ja võltsil vahet teha. Ta ei suhtunud viimastesse „-ismidesse“ vaenulikult, kui leidis nende taga ehedat naiivsust. Sest vähesed suutsid nii suveräänse kindlusega ehtsal ja teeseldud naiivsusel vahet teha nagu tema. Aga tema austus töö ees oli nii sügav, et ta pidi tundma umbusaldust noorte kunstnike vastu, kes „alustavad ühes stiilis“ ja jooksevad teistega kambas, seljas sama isikupäratu rüü nagu nende ninamehel. Selleks et omaenda stiili leida, läheb vaja tööd. Ja „kunst tuleb oskusest“. Seda lauset võis Zorni suust sagedasti kuulda.

Kord ammu aega tagasi näitas ta mulle ühte kriitikat Bruno Liljeforsi kohta, kus kirjutaja imetles kunstniku fenomenaalset osavust: „Ta oli nüüd jõudnud niikaugele, et maalimine ei olnud talle enam töö.“

„Oled sa iial niisugust jampsi näinud?“

Zorn oli puupüsti püha viha täis.

„Sellel lollpeal on ehk seljataga hulk tööd ja raamatutarkust, esteetika ja kunstiajaloo eksameid ja palju teiste kriitikute lugemist, ohtrast kunstiteoste uurimisest rääkimata. Aga mida ta on taibanud Brunost ja tema maalidest? Mitte õhkagi!“

Igatahes – Zorni soov oli, et ma temast kirjutaksin, ja sel ettekäändel oli meil tema Stockholmi ateljees paljudel õhtutel koosistumisi. Olin lõpuks lubanud asjale mõelda ja hakkasin ülestähendusi tegema. Aga me ei jõudnud kuigi palju kaugemale tema akadeemia-ajast. Kogunes lõputu hulk lugusid vanadest professoritest ja kaaslastest ja tolle aja obligatoorsest kummalisest õpetamisviisist, mille eesmärgiks oli ilmselt tappa igasugune individuaalsus, selle asemel et seda esile meelitada.